

УДК 351.74:338.45]’06

Р.С. Филь,
здобувач ДНДІ МВС України,
С.П. Филь,
здобувач ДНДІ МВС України

ОХОРОНА ПРАВ НА ОБ’ЄКТИ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ В МВС УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРОБЛЕМИ

У статті розкрито питання сучасного стану охорони прав на об’єкти промислової власності та основні проблеми, з якими зіштовхуються їх автори та правовласники при реалізації прав інтелектуальної власності на ці об’єкти. Визначено поняття об’єктів промислової власності, охоронних документів, зміст майнових й немайнових прав інтелектуальної власності. Зазначено установи та заклади МВС України та центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується через МВС України, що здійснюють освітню, наукову, науково-технічну та експертну діяльність, результатами якої є об’єкти промислової власності. Вказано на основні проблеми та можливі шляхи їх подолання.

Ключові слова: об’єкти промислової власності, науково-технічна діяльність, патент, свідоцтво, право інтелектуальної власності, МВС України, центральні органи виконавчої влади, діяльність яких спрямовується і координується через МВС України.

В статье раскрыты вопросы современного состояния охраны прав на объекты промышленной собственности и основные проблемы, с которыми сталкиваются их авторы и правообладатели при реализации прав интеллектуальной собственности на эти объекты. Определено понятие объектов промышленной собственности, охраняемых документов, содержание имущественных и неимущественных прав интеллектуальной собственности. Указаны учреждения МВД Украины и центральных органов исполнительной власти, деятельность которых направляется и координируется через МВД Украины и осуществляющих образовательную, научную, научно-техническую и экспертную деятельность, результатом которой являются объекты промышленной собственности. Указаны основные проблемы и возможные пути их преодоления.

Ключевые слова: объекты промышленной собственности, научно-техническая деятельность, патент, свидетельство, право интеллектуальной собственности, МВД Украины, центральные органы исполнительной власти, деятельность которых направляется и координируется через МВД Украины.

Paper describes the current state of protection of industrial property rights and major challenges faced by their authors and rights holders in the implementation of intellectual property rights to these objects. The concepts of industrial property, security documents, content and non-proprietary intellectual property rights are revealed. These institutions and establishments of Ukraine and central executive bodies whose activities are directed and coordinated by the Interior Ministry of Ukraine, engaged in educational, scientific, technical and expert activities, the results of which are industrial property. The specified key problems and possible ways to overcome them are considered.

Keywords: *industrial property rights, scientific and technical activities, patent, certificate, intellectual property law, the Interior Ministry of Ukraine, central executive bodies whose activities are directed and coordinated by the Interior Ministry of Ukraine.*

Промислова власність є складовою інтелектуальної власності та результатом науково-технічної діяльності. Право промислової власності регулюється Паризькою конвенцією про охорону промислової власності [1, ст. 1]. Згідно з цим міжнародним документом до об'єктів промислової власності належать винаходи, корисні моделі, промислові зразки, знаки для товарів та послуг, фірмові (комерційні) найменування, зазначення походження товару. Виключне право на об'єкти промислової власності засвідчуються охоронними документами – патентом та свідоцтвом.

Право промислової власності разом із авторським правом та суміжними правами утворюють систему права інтелектуальної власності. Однак ці дві підгалузі мають низку суттєвих відмінностей. По-перше, право промислової власності охороняє форму реалізації ідеї або задуму, а авторське право та суміжні права охороняють конкретну форму вираження твору. Наприклад, ви розробили новітній технічний засіб для локалізації вибухових речовин, і ваш засіб відповідає умовам патентоздатності. У такому випадку право промислової власності буде охороняти саму конструкцію такого засобу та методику його застосування (патент на винахід або корисна модель), зовнішній вигляд засобу, або наклеєну етикетку на цей засіб (патент на промисловий зразок), нанесений на такий засіб знак індивідуального розрізнення, як самого виробу, так і його виробника (свідоцтво на торговий знак) або позначення виробника (фірмове найменування), а авторське право буде охороняти конструкторську документацію на виготовлення засобу та текст методики застосування засобу. По-друге, об'єкти авторського права не потребують обов'язкової державної реєстрації, їх правовий захист виникає з моменту оприлюднення твору. Чого не можна сказати про об'єкти промислової власності, правовий захист яких настає тільки після державної реєстрації, окрім фірмового найменування, виключне права якого виникає з моменту використання позначення юридичної особи. Однак це не означає, що об'єкти авторського права можуть реєструватись на добровільних засадах із метою спростити процес доведення авторства у суді. Незважаючи на зазначені вище суттєві відмінності, право промислової власності, авторське право, суміжні права оперують спільними поняттями (авторство, новизна, право на використання та ін.) та мають спільний правовий механізми охорони та захисту.

Розвиток українського спеціалізованого законодавства у сфері інтелектуальної власності почався ще в 1993 р., прийняттям законів України, які регулюють охорону прав на об'єкти інтелектуальної власності: “Про охорону прав на винаходи і корисні моделі”, “Про охорону прав на промислові зразки”, “Про охорону прав на знаки для товарів і послуг”, “Про охорону прав на сорти рослин”, “Про авторське право і суміжні права”, “Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем”, “Про охорону прав на зазначення походження товарів”. Проте основний цивільно-правовий механізм регулювання охорони прав інтелектуальної власності України утворився з прийняттям у 2003 р. Книги четвертої “Право інтелектуальної власності” Цивільного Кодексу України [2].

Книга четверта Цивільного Кодексу України “Право інтелектуальної власності” відображає загальні положення цивільно-правового регулювання суспільних

відносин, що виникають у сфері інтелектуальної власності, та включає: поняття і зміст права інтелектуальної власності; правові норми, які закріплюють перехід права інтелектуальної власності на об'єкти; особливості правового режиму об'єктів, що створені на замовлення та під час виконання трудових обов'язків; визначення способів цивільно-правового захисту права інтелектуальної власності [2].

Незважаючи на таку розширену нормативно-правову базу у сфері інтелектуальної власності, нині в Міністерстві внутрішніх справ України та центральних органах виконавчої влади (далі – ЦОВВ), діяльність яких спрямовується і координується через МВС України, охорона прав однієї з підгалузі інтелектуальної власності промислової власності є відрегульована.

Виходячи з цього, метою статті є аналіз сучасного стану та проблем охорони прав об'єктів промислової власності в МВС України.

Починаючи дослідження, слід визначити поняття всіх об'єктів промислової власності. Під поняттям *винахід* розуміють нове, промислово придатне технічне рішення, яке має винахідницький рівень; *корисна модель* – результат творчої діяльності людини в галузі технології, яка пов'язана з конструктивним виконанням пристрою та має новизну і практичне застосування; *промисловий зразок* – нове художньо-конструкторське рішення виробу, яке визначає його зовнішній вигляд та призначене для задоволення естетичних та ергономічних потреб; *знак для товарів та послуг* – позначення, за яким товари і послуги одних осіб відрізняються від товарів і послуг інших осіб; *фірмове (комерційне) найменування* – це позначення юридичної особи, яке дає можливість вирізняти одну особу від іншої з-поміж інших та не вводить в оману споживачів щодо справжньої її діяльності; *зазначення походження товару* – будь-яке словесне чи зображувальне (графічне) позначення, що прямо чи опосередковано вказує на географічне місце походження товару [3, ст. 1; 4, ст. 1; 5, ст. 1; 2, ст. 489; 6, ст. 1].

Особливістю права інтелектуальної власності є те, що воно складається з двох гілок: особистого немайнового права творця на створений ним конкретний результат інтелектуальної праці та майнового права на цей результат (об'єкт права). Особисте немайнове право належить тільки творцю, тобто фізичній особі, й надає право на визначення людини творцем (автором, винахідником, виконавцем тощо) об'єкта права інтелектуальної власності; право перешкоджати будь-якому посягання на право інтелектуальної власності, здатному завдати шкоди честі чи репутації творця об'єкта права інтелектуальної власності; інші особисті немайнові права, встановлені законом [2, ст. 423]. Особисте немайнове право невід'ємне від автора і діє без обмежень у часі.

На відміну від особистих немайнових прав, майнове право може належати як фізичній, так і юридичній особам та має часові та територіальні обмеження. До майнового права належить: право на використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності; виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, у тому числі забороняти таке використання; інші майнові права, встановлені законом [2, ст. 424].

Охоронними документами для винаходів, корисних моделей та промислових зразків є патент, а для знаків для товарів та послуг та зазначення походження товару – свідоцтво. Ці охоронні документи засвідчують монопольне право власника на використання та розпорядження об'єктом.

Міністерство внутрішніх справ України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сферах:

- забезпечення охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки і порядку, а також надання поліцейських послуг;
- захисту державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні;
- цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, а також гідрометеорологічної діяльності;
- міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, громадянства, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів .

Для реалізації покладених на нього завдань МВС України бере участь у формуванні та забезпеченні наукової і науково-технічної політики держави у сфері охорони суспільних відносин, пов'язаних із захистом та охороною прав і свобод людини, забезпеченням публічної безпеки і порядку, протидії злочинності, безпеки дорожнього руху, а також охорони державного кордону, цивільного захисту та міграції (імміграції та еміграції). Результатами проведення науково-технічної діяльності можуть бути об'єкти промислової власності. Зокрема, розроблені нові види засобів спеціальної техніки, озброєння, засобів зв'язку, технічних засобів захисту інформації, спеціальних технічних засобів для оперативної діяльності, спеціального транспорту, пожежної та бронетанкової техніки, спеціальних засобів самозахисту та активної оборони, засобів індивідуального бронезахисту, криміналістичної та комп'ютерної техніки, програмного забезпечення, форменого одягу та ін. Також бере участь у проведенні науково-технічних досліджень та розробок зі створення нових технічних засобів в інтересах Національної гвардії та ЦОВВ, діяльність яких спрямовує і координує Міністр [7].

До Міністерства внутрішніх справ України відносять ЦОВВ – Національну поліцію України, Національну гвардію України, Державну прикордонну службу України, Державну службу України з надзвичайних ситуацій та Державну міграційну службу України, діяльність яких спрямовується і координується через МВС України.

Забезпечення освітньої діяльності, наукової та науково-технічної діяльності, експертної діяльності, виробничої діяльності в МВС України здійснюють:

- шість вищих навчальних закладів МВС України – Національна академія внутрішніх справ, Харківський національний університет внутрішніх справ, Одеський державний університет внутрішніх справ, Донецький юридичний інститут МВС України, Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ та Львівський державний університет внутрішніх справ та два науково-дослідних інститутів МВС України – Державний науково-дослідний інститут МВС України та Державний науково-дослідний експертно-криміналістичний центр МВС України;
- вищий навчальний заклад Національної гвардії України (України) – Національна академія Національної гвардії України;
- вищий навчальний заклад Державної прикордонної служби України – Національна академія Державної прикордонної служби України ім. Б. Хмельницького;

– сім навчальних закладів Державної служби України з надзвичайних ситуацій – Національний університет цивільного захисту України, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Черкаський інститут пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля НУЦЗ України, Вище професійне училище Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, Лицей цивільного захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, Навчальний центр Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, Інститут державного управління у сфері цивільного захисту та два науково-дослідні інститути – Український науково-дослідний інститут цивільного захисту та Український гідрометеорологічний інститут;

– Казенне підприємство Науково-виробниче об'єднання «ФОРТ» МВС України.

Варто відмітити, що у структурних підрозділах МВС України та ЦОВВ з великою ймовірністю можуть бути створені такі об'єкти промислової власності, як винаходи, корисні моделі та промислові зразки в межах виконання службових обов'язків і тому вони є службовими. Вітчизняне законодавство надає право роботодавцю отримати патент на такий об'єкт за умови укладання договору з автором-працівником й виплати винагороди за створення та використання об'єкта відповідно до його економічної цінності та іншої вигоди, одержаної роботодавцем від об'єкта [3, ст. 9; 4, ст. 8]. До речі, майнові право на створені службові винаходи, корисні моделі та промислові зразки можуть належати як одному роботодавцю, так і спільно з його автором.

Проаналізувавши бази даних патентних документів об'єктів промислової власності Державного підприємства «Український інститут інтелектуальної власності» – «Винаходи (корисні моделі) в Україні» та «Промислові зразки, зареєстровані в Україні», авторами узагальнено результати зареєстрованих об'єктів промислової власності у МВС України станом на I квартал 2017 р. (рис. 1–2) [8–9].

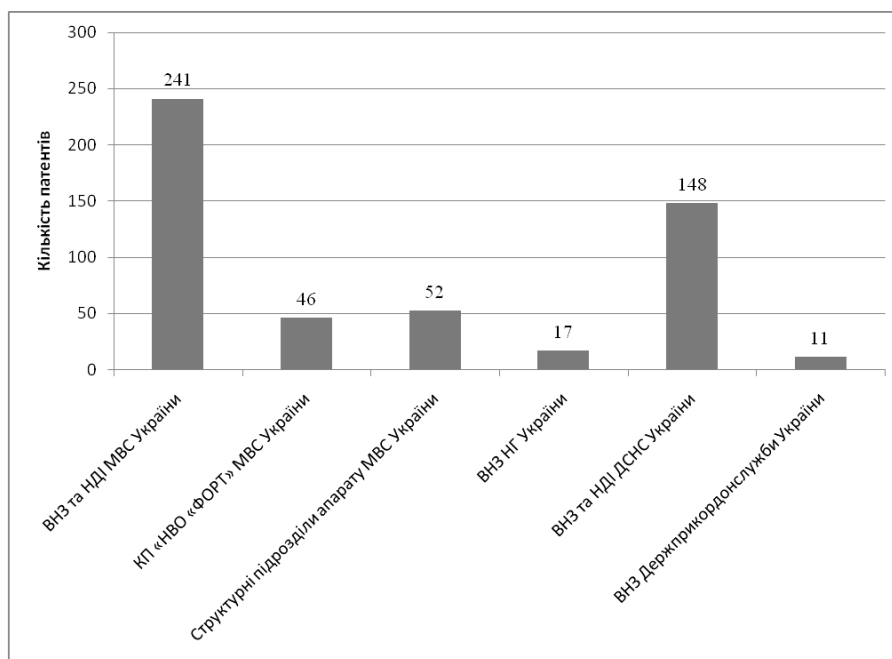

Рис. 1. Показники реєстрації охоронних документів на об'єкти промислової власності, створених у МВС України та ЦОВВ, діяльність яких спрямовується і координується через МВС України станом на I квартал 2017 р.

Рис. 2 Співвідношення кількості отриманих охоронних документів на об'єкти промислової власності, створених у МВС України та ЦОВВ, діяльність яких спрямовується і координується через МВС України станом на I квартал 2017 р.

З огляду на відображені дані на рис. 1–2 можемо констатувати, що загалом отримано 505 патентів на об'єкти промислової власності, створених у МВС України та ЦОВВ, діяльність яких спрямовується і координується через МВС України, з них 153 патентів України на винаходи, 262 патентів України на корисні моделі та 90 патентів України на промислові зразки. Найбільші показники винахідницького рівня та інноваційної діяльності показали навчальні та наукові заклади МВС України та ДСНС України. За ними йдуть структурні підрозділи МВС України та КП НВО «ФОРТ» МВС України. Позитивна тенденція реєстрації власних результатів науково-технічної діяльності свідчить про їх прагнення не тільки закріпити за ними авторство, але й отримати виключне право на використання та розпорядження власними розробками.

Але, незважаючи на таку кількість отриманих патентів, працівники МВС України та ЦОВВ, діяльність яких спрямовується і координується через МВС України, стикаються з проблемою їх комерціалізації. Інтелектуальна власність за своєю природою є нематеріальною, втіленням думок та ідей, але з іншого боку це є власність, яка повинна приносити прибуток його власнику. Тим більше, що для чинності охоронних документів необхідно сплачувати щорічні збори, розмір яких визначається Кабінетом Міністрів України.

Що стосується ситуації з комерціалізації об'єктів промислової власності, власниками яких є МВС України, та підзвітних ЦОВВ, то слід відмітити майже повну відсутність реалізації майнових прав на власні розробки. Такий висновок ми зробили, проаналізувавши правовий статус цих патентів.

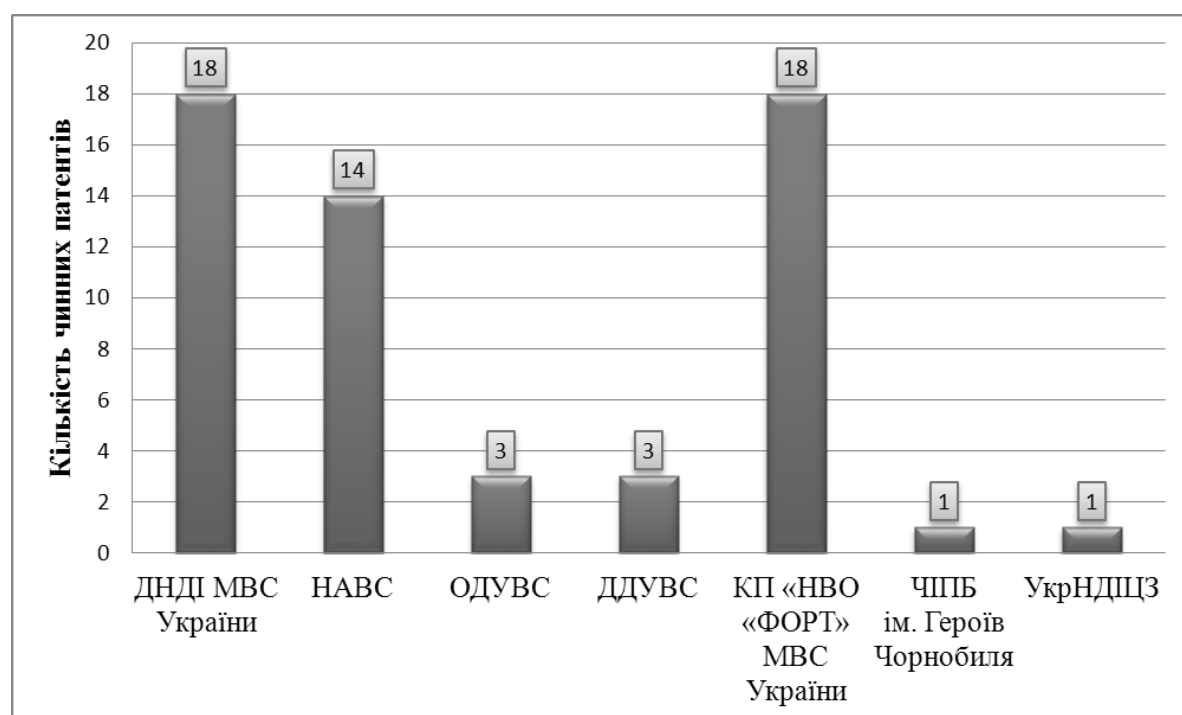

Рис. 3 Показники чинності охоронних документів на об'єкти промислової власності, створені у МВС України та ЦОВВ, діяльність яких спрямовується і координується через МВС України станом на I квартал 2017 р.

З огляду на зазначені дані на рис. 3, можемо відмітити, що на сьогодні лише 7 установ МВС мають конкурентоспроможні розробки. Так, КП «НВО «ФОРТ» МВС України підтримує 40 % патентів від їх загальної кількості, ОДУВС – 60 %, ДДУВС – 50 %, НАВС – 25 %, ДНДІ МВС України – 10 %. Решта установ МВС, по суті, зафіксувала за собою тільки авторство. Наприклад, Національна академія Національної гвардії України не сплатила жодного збору за підтримання чинності отриманих за 2 роки 17 патентів України на корисні моделі. Інші установи та заклади МВС України та ЦОВВ підтримували чинність власних патентів тільки перші роки. Виходячи з норми, встановленої законодавцем, слід відмітити, що після трьох років втрати чинності патенту він стає загальнодоступним.

Для розв'язання основної проблеми, пов'язаної з відсутністю умов комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності, 1 червня 2016 року були зроблені перші кроки. Так, у цей день Кабінет Міністрів України затвердив Концепцію реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні [10]. Мета якої – створити прозору та ефективну структуру державного управління сферою інтелектуальної власності; поліпшити якість та підвищити ефективність роботи органів управління державної системи правової охорони інтелектуальної власності; спростити та забезпечити прозорість процедур набуття та розпорядження правами інтелектуальної власності; підвищити якість охоронних документів у сфері інтелектуальної власності; забезпечити впровадження ефективного механізму захисту прав інтелектуальної власності; створити умови для розбудови національної інноваційної системи.

Одним із основних завдань Концепції постала методологічна, методична та інформаційна допомога ЦОВВ, науковим установам та навчальним закладам, мікро-, малому та середньому підприємництву з питань, пов'язаних з правовою охороною та комерціалізацією прав інтелектуальної власності. Крім того, для удосконалення національного законодавства та його гармонізації із законодавством ЄС пропонується посилити адміністративну та кримінальну відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності та встановити чіткий порядок розподілу прав на об'єкти інтелектуальної власності, створені у зв'язку з виконанням трудового договору, договору за замовленням, за рахунок коштів державного бюджету.

Отже, підсумовуючи наведене вище, можемо зробити висновок, що кожний структурний підрозділ МВС України та ЦОВВ, діяльність яких спрямовується і координується через МВС України особисто на власний розсуд здійснює правову охорону й захист об'єктів промислової власності відповідно до чинного законодавства. Незважаючи на відсутність належних умов комерціалізації об'єктів промислової власності та державних гарантів розвитку інноваційної та інтелектуальної діяльності в Україні, наукові працівники МВС та підзвітних ЦОВВ за рахунок власного досвіду та інтелектуальних здібностей намагаються власними розробками допомогти забезпечити захист та охорону прав і свобод людини, публічну безпеку і порядок, протидіяти злочинності, безпеці дорожнього руху, а також охороняти державний кордон, цивільний захист та міграцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990. – № 1. – 320 с.
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
3. Про охорону прав на винаходи і корисні моделі : Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3687-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – № 7. – Ст. 32.
4. Про охорону прав на промислові зразки : Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3688-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – № 7. – Ст. 34.
5. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України від 15 грудня 1993 р. № 3689-XII // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1994. – № 7. – Ст. 36.
6. Про охорону прав на зазначення походження товарів : Закон України від 16 червня 1999 р. № 621/97-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1998. – № 32. – Ст. 267.
7. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 89. – С. 43. – Ст. 2972.
8. Спеціалізована База даних “Винаходи (корисні моделі) в Україні” ДП “Український інститут інтелектуальної власності” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://base.uipv.org/searchINV/>.
9. Інтерактивна БД “Промислові зразки, зареєстровані в Україні” ДП “Український інститут інтелектуальної власності” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://base.uipv.org/searchBul/search.php?dbname=certpp>.
10. Про схвалення Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 червня 2016 р. № 402-р // Офіційний вісник України. – 2016. – № 44. – 48 с. – Ст. 1625.

Отримано 10.05.2017

Рецензент Циганов О.Г., к.т.н.